

Boomkens over de *meaning of life*

Jan Bransen

ANTW 108 (4): 533–537

DOI: 10.5117/ANTW2016.4.BRAN

Er is een aardige anekdote over de hoogtijdagen van de linguïstische wending in de Angelsaksische filosofie. Er werd in die dagen in Oxford een academische lezingenreeks aangekondigd onder de titel ‘The meaning of life’ en bij de eerste lezing zat de zaal propvol. Maar de dienstdoende filosoof maakte duidelijk dat de lezingen natuurlijk niet over de betekenis van *het leven* zouden gaan, maar over de betekenis van het woordje ‘life’. Teleurgesteld bleef het toegestroomde volk na die eerste keer weg. De filosofen waren gelukkig weer onder elkaar.

Ik vind dit erg grappig, maar ook een karikatuur van iemand die niet weet wat het wil zeggen dat filosofie een praktijk is waarin een taalgemeenschap zichzelf onderzoekt (Bransen 2010). René Boomkens laat in zijn lovenswaardige verkenning van de blinde vlek van de filosofie zien dat dit precies *zijn* blinde vlek is. Wat filosofie met taal te maken heeft, blijft in zijn verkenning onduidelijk. Dat wreekt zich op drie punten die laten zien dat we hier meer met een sociologische dan een filosofische bijdrage te maken hebben:

1. Er wordt geen aandacht besteed aan hoe de woorden en de dingen elkaar bepalen.
2. Er wordt geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen eerste orde en tweede orde taalhandelingen
3. Er wordt voorbijgegaan aan het feit dat filosofie geen onderwerp heeft.

Laat me dit toelichten.

1 Hoe woorden dingen bepalen

Boomkens stelt dat filosofen over *het leven* zouden moeten filosoferen, over wat hij 'de waardigheid van onze vergankelijke, tijdgebonden ervaring' noemt. Wat mensen altijd al tot de filosofie gedreven heeft, is ons verlangen, of onze nood, om onszelf te begrijpen als wezens die een leven hebben, en die dat leven te leven hebben. Daar gaan al die oude teksten over die hun aantrekkingskracht zijn blijven behouden. Dat leven toont zich in de dagelijkse ervaring, en toont zich dan zowel in de *vergankelijkheid* van die ervaring én in de *waardigheid* daarvan. Het leven stelt niets voor, maar is tegelijkertijd van het allergrootste belang. En dat roept vragen op, filosofische vragen. Hoe zit dat? Wat moeten we met die ervaring?

Boomkens typeert het opborrelen van deze vragen als het *filosofisch problematiseren* van die ervaring. Deze alledaagse ervaring – dat wij een leven te leven hebben – verandert in de handen van een 'uitvergrotende' filosoof in een *weird difficulty*. Dit 'moment van problematisering als alledaagse gebeurtenis' is de erkenning van de 'unheimliche instabiliteit', van 'het besef dat de begrippen waarmee we gewend waren onszelf te beschrijven en te begrijpen verstoord zijn geraakt, niet meer doen wat ze moeten doen'.

Akkoord. Maar dit besef laat toch vooral ook zien dat filosofen de focus verleggen naar de begrippen, dat zij even ophouden zich te wentelen in de onmiddellijkheid van de waardige, maar tijdsgebonden ervaring, dat zij *het leven* in figuurlijke zin even voor gezien houden om aandachtig te kunnen bestuderen wat het begrip LEVEN, of misschien zelfs wel het woordje 'leven', met ons en met onze ervaring doet. Dat betekent niet dat filosofen zich beperken tot taalfilosofie, kenleer en logica, en ook niet dat ze zich beperken tot een werkelijkheid van de tweede orde. Het betekent wel dat de filosofen met woorden even iets anders gaan proberen te doen dan mensen doorgaans met woorden doen. Het gaat hen even niet om expressie, communicatie en bewering. Het gaat hen even niet om het leven van het leven. Filosofen keren zich even af van de onmiddellijkheid van de dingen, niet omdat ze zich alleen maar interesseren voor de woorden, niet omdat ze als taalfilosofen gezellig onder elkaar willen keuvelen over *hun onderzoeksobject* – ons begrippenkader – maar omdat ze zich heel goed realiseren dat de dingen en de woorden elkaar wederzijds bepalen. Dat betekent ook dat als ze het over de 'waardigheid van onze tijdsgebonden ervaring' hebben, ze het niet alleen over het 'ding' hebben, maar ook over die woorden zelf, en over wat die woorden met de dingen doen, en omgekeerd. Dus wie als filosoof aan conceptuele analyse doet, probeert

niet academisch en wetenschappelijk te doen, maar probeert te begrijpen wat we bedoelen als we zeggen dat wij een leven te leven hebben. De betekenis van het woordje 'life' analyseren *is* filosoferen over *de zin van het leven*. Het toegestroomde volk vergiste zich, toentertijd, in Oxford. De dienstdoende filosoof is overigens ook wel iets te verwijten: hij vergat uit te leggen waarom we ons over het gebruik van het woord 'leven' moeten buigen als we over de zin van het leven willen filosoferen.

2 Eerste en tweede orde taalhandelingen

De focus verleggen naar de begrippen zelf en bijgevolg tweede orde taalhandelingen verrichten (praten over de dingen door te praten over de woorden-waarmee-we-over-de-dingen-praten), betekent natuurlijk niet dat filosofen genoeg nemen met het bestuderen van een minder soort werkelijkheid, één van de tweede orde, die bestaat uit concepten en redeneringen, maar die niet de ontologische status heeft van de empirische werkelijkheid die door de wetenschappen bestudeerd wordt. Dat zou een absurde voorstelling van zaken zijn, dat wil zeggen van woorden en dingen. Taalhandelingen zijn net zo (on)problematisch *in* de wereld als dingen en ervaringen. Het ingewikkelde aan taalhandelingen is echter dat het geen gewone empirische gebeurtenissen zijn. Taalhandelingen *doen* iets met ons en de wereld en *wat* ze doen is geen kwestie die in causale termen correct beschreven kan worden. Waarom niet? Omdat het bestuderen en beschrijven van die taalhandelingen zelf ook weer taalhandelingen zijn, geen onbetrokken beschrijvingen, maar actieve bijdragen aan die éne taalgemeenschap die wij met elkaar proberen te realiseren.

Boomkens doet de filosofen te kort door ze etnografen te noemen. En hij doet ze niet alleen te kort. Hij verwacht voortdurend de eerste en de tweede orde taalhandelingen. Dat levert een heleboel onzin op – het spijt me dat ik dit woord moet gebruiken. Want het *is* onzin om te beweren dat oude filosofische teksten vandaag de dag nog relevant zijn omdat zij 'meer op *littéraire* dan op *wetenschappelijke* teksten lijken'. En het *is* onzin dat die oude filosofische teksten '*iets anders* deden dan de uiteenlopende wetenschappers om hen heen'. Dit is onzin, omdat het een anachronisme is: er waren eeuwen geleden nog helemaal geen helder van elkaar te onderscheiden *littéraire*, *wetenschappelijke* of *filosofische* teksten. Die oude teksten worden ook vandaag de dag nog als filosofisch herkend omdat ze vol tweede orde taalhandelingen staan. Ze gaan over de taal zelf, over de begrippen, de woorden-waarmee-we-over-de-dingen-praten. Dáárom blijven

ze relevant, omdat een taalgemeenschap permanent aan zelfonderzoek doet, en iedere instantiatie van zo'n onderzoek inspirerend is en blijft, al was het maar omdat alle taalgebruikers uiteindelijk tot dezelfde taalgemeenschap behoren.

Dat betoogt onder andere Habermas in het inderdaad prachtige essay uit 1983 waarnaar Boomkens verwijst, waarin het Habermas gaat om het uiteenrafelen van de twee functies die onze taal heeft in het realiseren van die ene taalgemeenschap die wij zijn (1983: 5-24). Wij gebruiken enerzijds onze taal om onze wereld te ordenen. Dat lukt alleen als we specifieke domeinen kunnen isoleren met behulp van specifieke discoursen die binnen zo'n domein onproblematisch te gebruiken zijn. Empirische wetenschappen gebruiken onze taal op deze manier en verrichten bijgevolg eerste orde taalhandelingen. Maar wij gebruiken anderzijds onze taal ook om de desbetreffende discoursen veilig te stellen én om ze ter discussie te stellen. Dat doen we met tweede orde taalhandelingen. Wie die verricht, gedraagt zich als een filosoof, een filosoof die zich tussen wetenschappers beweegt, of tussen andere scribenten: literatoren, journalisten – simpelweg, kortom, als een mens tussen anderen, als een pratend dier tussen zijn lotgenoten, een dier dat niet vooral over de wereld praat, maar over wat we *door te praten* in die wereld kunnen bewerkstelligen. Dat hoeft niet aan een Centrale Interfaculteit. Filosofen kunnen zich beter gewoon *in* de andere faculteiten vestigen.

3 Filosofie heeft geen onderwerp

We doen met filosofie iets anders dan onze wereld ordenen. Filosofie is geen wetenschap. Zij heeft geen onderzoeksobject. Zij heeft geen eigen domein. Filosofen stapelen geen kennis op kennis. Zij zitten niet op de schouders van hun voorgangers. Zij gaan met hen in gesprek, telkens opnieuw, met iedereen overigens die, zoals Boomkens terecht opmerkt, 'lid [is] van een *wij* dat beseft dat *wij* op het spel staat.' Filosofie is een tweede orde activiteit die overal op zijn plaats is waar mensen beseffen dat ze een leven te leven hebben. Boomkens is dat, geloof ik, met mij eens. Dat maakt van filosofie eerder een mentaliteit¹ dan een discipline, eerder een functie dan een professie. Dat besef is in Boomkens' betoog helaas afwezig. Boomkens lijkt de activiteit niet te willen redden, maar de discipline, de profes-

1 Bransen, J. (2016) *Waar filosofen van houden*. Leusden: ISVW Uitgevers.

sie. Alsof hij een socioloog is die professies inventariseert, geen filosoof die een mentaliteit behartigt.

Referenties

- Bransen, J. (2010) *Word zelf filosoof*. Diemen: Veen Magazines.
 Bransen, J. (2016) *Waar filosofen van houden*. Leusden: ISVW Uitgevers.
 Habermas, J. (1983) 'Die Philosoph als Platzhalter und Interpret', in Jürgen Habermas, *Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, pp. 5-24.

Over de auteur

Jan Bransen is hoogleraar Filosofie van de gedragswetenschappen aan de Radboud Universiteit. Hij schreef de afgelopen jaren een serie columns over de plaats en de functie van de filosofie in de hedendaagse kennis-samenleving die zojuist gebundeld en gepubliceerd zijn onder de titel *Waar filosofen van houden* (Leusden: ISVW, 2016).

